

УДК 394.
ББК: 63.

С. П. Боян

АГРАРНІ МОТИВИ У ВЕСНЯНО-ЛІТНІЙ КАЛЕНДАРНІЙ ОБРЯДОВОСТІ БОЙКІВ

На основі вітчизняної та зарубіжної етнографічної літератури й джерельної бази кінця ХІХ–ХХ ст. розглянуто обряди бойків, які пов'язані безпосередньо з аграрними відносинами у весняно-літній календарний період. Стаття присвячена систематизації традиційних обрядових дійств, що стосуються аграрних мотивів весняно-літнього календарного обрядового комплексу бойків. Виокремлено головні складові аграрних відносин.

Ключові слова: обрядово-звичаєві дійства, жнивварські обряди, хліборобські обряди, аграрні мотиви.

Етнографічна наука впродовж свого розвитку найбільш повно висвітлила землеробський річний календар у радянський період, виходячи з марксистсько-ленінського розуміння праці як головного джерела матеріальних і духовних багатств людини. Дана проблема потребує подальшого вивчення серед сучасних вітчизняних етнологів, адже етнографічні праці М.Зубрицького [8], Ф.Колесси [10], О.Франко [25] тільки започаткували вивчення окремих аспектів аграрних мотивів у календарній обрядовості.

Монографічних досліджень і наукових публікацій із цієї тематики не існує. Названа тема ще не розроблена етнологами й етнографами. Проте слід зазначити, що тематики аграрних відносин у календарній обрядовості інших етнографічних груп України неодноразово торкаються сучасні етнографи. Наприклад, аграрні мотиви в календарній обрядовості поліщуків висвітлив К.Кутельмах [12]. Загальну характеристику аграрних мотивів у календарній обрядовості етнографічних груп Карпатського регіону подано в колективній праці “Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат” за редакцією С.Павлюка [7].

Мета дослідження – показати традиційні обрядові дійства, що стосуються аграрних відносин. Відповідно до мети поставлено завдання: з'ясувати, чому найбільше аграрні мотиви проявилися у весняний період, виокремити головні складові аграрних мотивів у весняно-літній календарній обрядовості бойків.

Зв'язок виробничих процесів і побуту з природними циклами склав основу календарної обрядовості, яку ще прийнято називати в етнографічній літературі аграрною. Оскільки народний календар певною мірою пов'язаний з ідеєю кругообігу часу, а саме – циклічністю сільськогосподарських робіт, тому весна вважалася як початок господарського року, коли оживає природа й розпочинаються сільськогосподарські роботи.

Виразно проявляються у весняному й літньому обрядових циклах традиційні звичаєві обрядові дійства: “заорювання”, “засівки”, “зажинки”, “обжинки” тощо. Але відголоски звичаїв та обрядів із чітко вираженими аграрними мотивами деякою мірою спостерігаються й серед бойків, у яких переважав скотарський напрям основних господарських занять. Слід зауважити, що обрядово-звичаєві дійства були приурочені до певних церковних дат, у яких мотиви сівби й збереження рослин під час вегетації виступають у різних формах релігійно-містичних церемоній: в імітативній, вербальній, символічно-зображувальній.

Весняні обряди й свята насамперед були пов'язані з приходом нового господарського року. Прихильники аграрної теорії (Є.Анічков, Дж.Фрезер) убачали коріння народних обрядових дій і вірувань у землеробстві. Дух рослинності, який умирав

при посіві й воскресав у колосках нового врожаю, був основою багатьох весняно-літніх календарних обрядів [23, с.268]. Дослідник весняного народного календаря дохристиянського періоду митрополит Іларіон стверджував, що весняні хліборобські свята визначають народний календар, який був землеробським і хліборобським [17, с.265]. Таким чином, ритуальні дії для забезпечення врожайності посприяли виникненню вірувань і світогляду бойків.

Досліджуючи весняну обрядовість, відомий український етнограф С.Павлюк зазначає, що своєрідним перехідним періодом від зимового до весняного циклу було християнське свято Стрітіння (15 лютого), дійства якого були визначальним рубежем для початку тих чи інших господарських робіт і різних ворожінь, пов'язаних із майбутнім урожаєм. Подекуди на Бойківщині ввечері на Стрітіння ставили надвір миски із зерном: котре з виставленого насіння буде більше вкрите росою вранці, те й сіятимуть, тому що дасть більший урожай [7, с.521].

У період “пущане” (запусти – тиждень перед Великим постом) у бойківських гірських селах простежуються риси аграрних мотивів. Жінки-газдині збиралися до однієї хати та влаштовували гостину – “бабське свето”, на яку чоловікам не дозволялося приходити. “Бабське свето” відзначали тільки заміжні жінки, котрі вели чимале господарство. Цього тижня вони майже нічого не робили по господарству, а весело гуляли. На такому гулянні співали різних пісень – жартівливих, застільних, коломийки. Вважалося, що чим довше жінки будуть гоститися, тим кращий буде врожай. Таке дійство послужило аналогією обряду “Колодія, чи Колодка”, який був поширений у той самий час на Поділлі й Поліссі [23, с.522]. Землеробський характер помітно спостерігається серед бойків і 14 березня – свято Явдохи (Євдокії), адже кожна господиня цього дня старалася посіяти капусту, вірячи, що вона вже більше не буде боятися морозів і дасть великий урожай [16, с.34].

Отже, як бачимо, аграрні мотиви були присутні в обрядово-звичаєвій сфері бойків Карпат ще в період ранньої весни (від свята Стрітіння до Благовіщення). На це вказують окремі елементи: аграрна символіка та дійства, приурочені до певних церковних дат.

Шанують на Бойківщині християнське свято Благовіщення (7 квітня) тому, що в цей день Господь благословив землю. За народними віруваннями, на Благовіщення відкривається небо, прокидається зі сну земля. До цього дня не можна було орати й копати землю, вона має бути недоторканою, як Діва Марія. У народі говорили: “До Благовіщені каменна зима. Як загримит, тогди здригасі землі і вже мож її рухати” [2, с.4]. Згідно з повір'ям бойків, земля від цього дня благословенна, а тому можна було починати веснування. З Благовіщенням пов'язаний обряд, який у народі називали “вдовиним плугом”. Це обрядодійство свідчить про народну гуманність, моральність і шляхетність, суспільні відносини серед простого народу. Саме в цей день сільські громади, зібравшись на віча, вирішували, хто й коли буде веснувати, тобто орати вдовам і сиротам. Адже здавна на Бойківщині існував звичай: першу весняну оранку розпочинати в тих родинах, де не було господаря, тобто у вдів і сиріт. Виконували таку важливу роботу толокою, тобто колективно й без оплати. Вважалося аморальним вчинком і було ганьбою, якщо хтось, знехтувавши звичаєм, раніше від удів розпочинав орати вдома.

На Бойківщині хліборобська весна починалася здебільшого на початку квітня, коли сіяли овес та ячмінь, адже ці посівні культури найбільш поширені в гірських місцевостях Карпат. Бойківське сільське населення вважало, що із середини квітня настає “рух”, “рухмань”, коли земля повністю прогривається й готова до засіву. У народі говорили: “Прийде рух – піде з землі дух” [24, с.166].

Як зазначає, Я.Рудницький, дуже цікаві в бойків обряди, пов'язані з майбутнім урожаєм. Своєрідним селянським святом, яке супроводжувалося різноманітними

дійствами, був день першої весняної оранки й сівби, адже навесні польова праця розпочиналася саме такими роботами, які були пов'язані з молитвою, жертвою, заклинанням та очищенням [3, с.76]. Збираючись на першу оранку, господар брав із собою хлібину чи рештки святвечірнього “керечуна” (“васильника” в бойків), які прив'язував до ярма волів, потім частував їх під час короткого відпочинку [11, с.34]. Аналогічно робили гуцули, лемки й поліщуки. Під час проорювання першої борозни по полю розкидали яйця і хліб або клали їх у борозну. Цю жертву яйцем (крашанкою) виконували й під час першого засіву. Як залишки жертви сівач брав жменю насіння й кидав через поле, заплосивши очі, щоб не бачити куди летить насіння [3, с.76]. На Бойківщині перший вихід у поле супроводжувався також низкою обрядових дійств. Напередодні господиня готувала святковий сніданок, сідали гуртом за стіл, молилися, промовляли: “Щоб праця робилася і нива щедро засівалася, врожаїлася”. Перш ніж господар вирушав у поле, господиня святоіванівською водою скроплювала чоловіка, воза, плуга, борони та коней, господар робив батогом знак хреста й зі словами “Вію в ім'я Боже” виїздив, а господиня, відчинивши ворота, благословляла: “Поможи, Боже, рано почати і рано скінчити!” [20, с.210]. Аналогічно промовляли, коли завершували першу оранку.

Не зважаючи на несприятливе географічне положення, бойки сіяли ярвину, під час чого простежується такий обряд: готуючи мішок із зерном, господар брав свячену воду, а також хліб, сіль, яйця. Усе це господиня завивала в “портку” (ляна скатертина) й клала під плуг між колеса. Перед початком роботи на ниві господар розстеляв скатертину на межі й викладав усе їство, хрестився й молився до сходу сонця, після чого від сходу сонця розпочинав сіяти. Сіяв уздовж скиб для того, щоб рівномірніше лягало зерно. Після завершення сівби господар розламував окраєць хліба на чотири шматки, оскільки поле було чотирикутної форми, і частував цим гостинцем коней. Окропивши ниву свяченою водою, молився й благословляв майбутній урожай. Такий ритуал означав забезпечення майбутнього врожаю від природних катаклізмів [1, с.7]. У цьому обряді головну роль відіграє особа, яка здійснює посів – сіяч. Від його особистості (бойки казали “легкий на руку”) залежало багатство врожаю. Сівбу, як правило, проводив господар, а хто не вмів, то винаймав собі доброго сівача в селі. На Гуцульщині характерною ознакою було те, що найчастіше засівала ріллю жінка [19, с.79].

Таким чином, сам процес засівання був надзвичайно складний і здійснювати таку роботу міг не кожен. Перш ніж розпочати сіяти зерно, сіяч з'їдав свячену проскуру, збережену ще з Благовіщення, а також в одному з кутиків “бесаги”, “сівальні” (мішок) зав'язував трошки свяченого зерна, проскури й свячену монету, що символізувало достаток і багатство [8, с.34–35]. Здійснюючи такий обряд, бойки вважали, що носієм щастя є не тільки сіяч, але й насіння, сповнене особливої благодаті. Перед посівом зерно скроплювали свяченою водою. На цей обряд господиня одягала кожуха “на лівий бік верхом” [2, с.4]. Подекуди на Бойківщині після засіву поля ярвиною господарі замовляли Службу Божу в церкві. Після неї знімали з дзвіниці дзвони й наливали в них воду. Цю воду освячував священник того дня, а люди її забирали із собою додому [20, с.210].

Обряд засівання, генетичний корінь якого сягає язичницьких вірувань, був відомий усім слов'янським народам тільки з різними варіантами супроводу. Радянський етнограф Ю.Куть доводив, що традиції новорічного імітаційного обряду оранки чи сівби були перенесені зі сфери весільної обрядовості [15, с.12].

Згідно з етнографічними дослідженнями на Бойківщині побутував звичай, коли господиня не повинна давати вогонь із хати в той день, коли починалися весняні роботи в полі, чи в день весняного заорювання, бо, за повір'ям бойків, це нашкодило б урожаю [4, с.216]. Аналогічно відбувалися обрядодійства й в інших регіонах Укра-

їни, але в дещо відмінному ракурсі. Наприклад, на Поліссі початок весняних робіт не обходився без ритуального печива – “хрестців”, “плуга” або “борони”. Ними в полі ділилися з тягловою худобою [12, с.207]. Також був дуже поширений перед сівбою звичай – обід із горілкою, після якого старший із членів родини з молитвою, щоб Бог уродив гарний урожай, починає сіяти, розсіваючи разом із насінням яйця (великодні писанки) та хліб (кусочки паски). Такий самий обід, як на Бойківщині, влаштовували сіячам після закінчення сівби й на Поліссі [3, с.76].

Найбільшим християнським святом напередодні весняних польових робіт була Пасха, під час якої проводилося багато аграрно-магічних дій. Елементи предметної магії проявлялися в тому, що в пасхальному кошику святити кусочки скла, зерно, дві картоплини. За переконанням бойків, скло відвертало бурю, град, а посаджені свячені картоплини оберігали поле від усякого лиха. Символічно-землеробський зміст мали зображення сільськогосподарських культур на крашанках. Писанки розкидали по грядках, щоб була гарна городина, і клали в гніздо квочки, щоб були здорові курчата [6, с.372]. Для збереження доброго врожаю писанки на свято Юрія котили по зеленій пшениці й закопували їх у землю. Свячені писанки були також оберегом житла від грому й вогню в бойків. Надзвичайне значення мала шкаралупа свяченого яйця, якій приписувалася магічна сила збереження землеробських плодів від черв'яків. Так, у бойківських селах Закарпаття її клали в город, сподіваючись, що це збереже городні культурні рослини від черв'яків, або під час садіння часнику шкаралупу закріпляли на двох паличках, уважаючи, що від цього часник “буде грубий, як яйце” [19, с.65]. Відразу ж після посвячення пасок, переважно чоловіки, поспішали з паскою якнайшвидше додому – хто раніше прийде, то довго житиме, буде щасливим увесь рік або найшвидше повеснує. На Бойківщині (закарпатська частина) вважали, що посіви будуть рости так само швидко, як біг господар із паскою додому [19, с.64]. У Богородчанському й Рожнятівському районах уважали, “хто з газд із паскою швидше прийде додому, тому все зерно швидше зійде” [22, с.111].

Надзвичайною особливістю відзначався на Бойківщині Великдень, особливо друга половина дня, коли біля церкви збиралися люди: молодь – на гаївки, діти – на ігри в писанки, жінки – спостерігали, а кожен господар чи хлопець обов'язково мусив дзвонити на церковній дзвіниці, щоб льон уродив такий довгий, як мотуз дзвона, або в кого була пасіка, то щоб бджоли роїлися. Дзвонили безперервно впродовж трьох днів [9, с.29]. Уважали, що після Великодня обов'язково треба садити картоплю, щоб родилася така велика, як паска, а також старалися до Великодня висаджувати городні рослини [2, с.11].

Аграрний характер бойків бачимо в деяких гаївках, які безпосередньо виконувалися дівчатами біля церкви й супроводжувалися імітацією оранки й сівби. У змісті багатьох гаївок звучать мотиви сівби, що підтверджує трудову теорію походження календарної обрядовості. Досить виразними є гаївки “Мак”, “Ой на горі лен, лен” та інші.

Чільне місце поряд із землеробством займало й скотарство, яке було розвинуто в бойків найкраще, адже тваринництво було основною формою господарювання. Це підтверджують численні обряди, пов'язані з першим вигоном худоби на Юрія (6 травня). Розвиток домашнього промислу й господарський уклад життя бойків найбільш висвітлила Ольга Франко (дружина Івана Франка). Вона писала: “Бойки не відзначаються хліборобським талантом. Їх земля переважно глиниста, кам'яниста, щербениста і малородюча” [25, с.219].

Попри безперечну скотарську спрямованість звичаїв свята Юрія в бойків певною мірою спостерігається й землеробський характер. Під час садіння городніх культур також здійснювали характерні ритуали, адже цей день був важливою віхою в сільськогосподарських роботах бойків. Уважали, що найкраще сіяти й садити культури

два тижні до Юрія: “Найліпша яр (посів) за два тижні перед Юрієм і два тижні по Юрію” [4, с.218]. На Юрія старалися вигнати вперше худобу на пашу вдосвіта, до схід сонця, “аби напилася Юрієвої роси”. У народі говорили: “Юрієва роса, ліпша від вівса”, “Хочеш мати масла – треба, аби корова з росов пасла” [5, с.28]. Бойки вірили, що на Юрія цілющу силу має роса: нею промивали очі, коли боліли, та обличчя, якщо лущилася шкіра, коли боліла голова, теж мили в росі, а дівчата вмивалися в Юріївській росі, щоб бути гарними. На Юрія готували гостину – варені яйця, сир, сало й житній хліб. Це все та ще пляшку вина, закорковану кукурудзяним “кяхом”, господиня несла в поле пастухам, залишки їжі, які додому не брали, закопували в землю [2, с. 8].

Закінчення весняних польових робіт бойки Сколівщини (село Славське) відзначали своєрідним гулянням, яке проводили не всім селом, а тільки окремими гуртами. Свято проходило щороку в іншого господаря по черзі й у будь-яку неділю, вибрану хліборобами. Специфіка цього свята – особливий одяг, який був домашнього виготовлення й демонстрував достаток, культуру хатніх ремесел тощо. Це свято розпочинав господар, він бажав гарного врожаю з усього посіяного та посадженого [19, с.84].

З початком літа всі турботи в бойків Карпат були спрямовані на охорону посівів і пронизані окремими обрядодійствами, що були приурочені до окремих християнських свят літнього циклу, зокрема, Трійці (Зелених свят) й Івана Купала. Аграрні мотиви простежуються в широко розповсюдженому на Бойківщині звичаї клечати (замаювати) засіяне поле чи свої обійстя, щоб таким чином перешкодити злим силам або стихійним лихам. Щоб охоронити ниву від грози, бойки, як і гуцули, вдавалися до ритуалу: замаювали на Зелені свята поле гілками явора або ліщини, а на Івана Купала – гілками липи й польовими квітами. Тільки льон, коноплі чи капусту клечали завжди гілками верби або осики [27, с.215].

Охороні майбутнього врожаю повинні були посприяти обходи полів із церковною процесією. Залежно від місцевих традицій їх влаштували в різні літні християнські свята. Так у селі Грабів Рожнятівського району обходи полів проводили на Зелені свята [1, с.7]. Траплялися випадки в селах Бойківщини, коли такий ритуал здійснювали на Благовіщення, Вознесіння, дев'ятий четвер після Великодня, або в день Святих апостолів Петра й Павла [7, с.524]. До певної міри аналогічний ритуал простежується й під час християнського свята Вознесіння Господнього (припадає на сороковий день після Великодня) на Звснигородщині, Слобожанщині. Так, наприклад, на Звенигородщині до свята Вознесіння пекли обрядове печиво “драбинки”, яке згідно з легендами допомагало піднятися Ісусові на небо. Люди цього дня виходили всією родиною на своє поле, узявши із собою “драбинки”, страви й горілку. Обходили тричі поле, дякували Богові, що дає ріст пшениці чи жита, і сідали скраю. Розстеляли в пшениці скатертину, ставили страви, хліб і горілку. Старший член сім'ї частував горілкою й рештки виливав на пшеницю, щоб на їхнє поле дощ падав. За цією трапезою вели розмови тільки про врожай, хліб, дощ. Поївши, усі вставали, хрестилися до схід сонця, дякували Богові, а залишки страв і хліб розкришували й кидали в пшеницю, промовляючи: “Божі пташечки! Визбирайте кришечки і пощобечіть перед Богом та випросіть у нього милосердного, для нас ласки” [23, с.284]. У гірських районах Карпат такі обряди цього дня не практикувалися, адже переважно побутовали ритуали скотарського характеру.

Після Зелених свят у бойківських селах починали готуватися до косовиці, яка була переважно колективна. Слід зазначити, що традиції колективної косовиці в Україні досить давні. Існували тимчасові, або сезонні, товариства косарів і правила прийому до них молоді. Так, хлопець, який навчився косити, міг бути прийнятий до парубочої громади. Ритуал косовиці проходив у такому ракурсі. Перед косовицею збиралися біля хати господаря, де господиня частувала паляницями та пирогами. Відправивши чоловіків у поле, їх жінки снідали з господинею, що означало “погладити

косарям дорогу”. Вони допомагали приготувати господарині обід, який святково одягнена господиня вивозила в поле косарям. Під час обіду косарі бажали господареві, щоб дав Бог “на сіно гнійок, а на волики лойок”. Господар бажав косарям ведмежої сили та козиної спритності [8, с.46]. Після закінчення дня косовиці всі косарі ставали в ряд, виставляючи свої коси попереду, тричі їх заправляли, тобто гострили, кидали поперед себе на землю, хрестилися й промовляли: “Спасибі Богу за підмогу! Спасибі і вам, панам господарям, що день уробили й нікого не били”. Останні слова стосувалися правила, що отаман мав право покарати косаря – п’яницю чи ледаря. Для косарів влаштовували святкову вечерю – “косарку”, на яку сходилися не тільки косарі, але й їхні дружини та діти. Вечеря супроводжувалася піснями й танцями [23, с.288]. Аналогічною трапезою розпочиналася та закінчувалася “гребовиця” – згрібання сіна, яку переважно виконувала молодь. Після свята Івана Купала (7 липня) сільські бідняки йшли найматися на різні сезонні роботи. Петрів день (12 липня), як називали бойки, відзначався в деяких місцевостях Бойківщини як свято пастухів [18, с.299–300].

Серед землеробських обрядів літнього календарного циклу виділяються, насамперед, пов’язані безпосередньо з процесом роботи на полі: зі жнивими, молотьбою тощо. Порівняно з іншими регіонами України жнива в Карпатах розпочиналися дещо пізніше. Однак тут жнивварська обрядовість зберегла деякі аспекти дохристиянських торжеств, які припадали на пору збирання врожаю, фруктів та ін. У традиційному народному календарі вони приурочувалися до церковних свят Маковея (14 серпня), Спаса (19 серпня), Успіння Богородиці або Перша Матка (28 серпня). У цих трьох “Спасових днях”, як їх називали в народі, простежуються давні елементи, що вказують на зв’язок літньої обрядовості з осінньою. Про такий зв’язок нагадує нам і дво-частинна структура обрядового дійства, яка дійшла до нас у формі зажинок й обжинок. Вони не мали чітко визначеної дати й у різних місцевостях відбувалися по-різному, адже господарський уклад горян зазнавав певних ухилів.

Бойки, як і всі українські етнографічні групи, розпочинали жнивварський цикл зажинками, хоч, згідно з твердженнями сучасних етнологів, на Бойківщині мало залишилося сьогодні обжинкових обрядів і пісень. Як зазначає Ф. Колесса, коли вперше йшли жати, то обов’язково брали хліб, “скрутять жменю колосся, положать на хліб, а господар каже: Господи помагай!” [10, с.43]. Український дослідник хліборобської обрядової поезії слов’ян Ю.Куть трактує загальноукраїнський звичай зажинків як урочисте свято селян, до якого заздалегідь приготовлялися, святково одягалися, навіть подекуди прикрашали себе квітами й у “легкий” (вівторок, четвер, субота) день ішли зажинати достигле збіжжя [15, с.26–27]. Здебільшого бойки, як і загалом усі українці, розпочинали зажинки відразу ж після свята Святих апостолів Петра й Павла (12 липня). Примітивні та малопродуктивні знаряддя праці (серп і коса), що використовувалися під час жнив, вимагали максимуму людської праці. Тому на жнива виходили всією сім’єю. Перший сніп мав нажати газда чи газдиня або хтось із багатших селян. Не дозволялося починати жнива бідному чи молодому, який не мав власного поля. Цим застерігалися від збідніння та злиднів, у народі говорили, “щоб не зійти на жебраки”. Також не повинна була розпочинати жнива хвора жінка [8, с.47].

На Бойківщині, як і в інших регіонах України, жнива завершувалися обжинками. Зокрема, бойки жнива розпочинали гуртом, з допомогою родичів і сусідів. Вийшовши із серпами в поле, ставали обличчям до схід сонця, перехрестившись і помолившись, розпочинали жати. Дожинаючи ниву, з останніх стебел клали хреста, в’язали “бороду”, яку прикрашали квітами. Одночасно плели з колосся вінок до хати господаря ниви [7, с.525]. Так, у гірських селах Старосамбірщини безпосередньо в полі виплітали обжинковий вінок, який під час різдвятих свят займав почесне місце в хаті [14, с.86].

Крім обжинкового вінка, який урочисто приносили додому, у полі залишали жменю незжатих стебел, які зв'язували нитками й обкладали камінням, при цьому приспівували: “Ставим обороги мишам на залоги” [10, с.86]. Згідно з народними тлумаченнями, звичай залишати на полі жменю незжатої збіжжя для мишей чи горобців або щоб був наступного року гарний урожай насправді є залишками дохристиянських вірувань, коли предки також брали участь у жнивах. Виразніше цей момент спостерігається в обжинковому обряді Покуття та Полісся. На Покутті обжинкові віночки плели з будь-якого збіжжя, що дожинали, навіть гречки, гороху чи ріпака. Кожен вінок несла інша дівчина, яку на Покутті називали “молодою” або “княгинєю”. Вона вручала вінок господарю й бажала, щоб він дочекався сіяти, а жінці – жати. А потім господар частував усіх жінок. Вінок вішали на кілок у сінях і зберігали до весни, коли з нього розпочинали сівбу. Обряд обжинків уважався великим святом серед слов'ян та германських народів, адже спостерігається в усіх хліборобських країнах урочистий хід до оселі останнього снопа, завітчаного у формі вінка, хреста чи іншої форми. Ще Т.Шевченко в поемі “Наймичка” змальовує обжинкове свято й зазначає, що головна роль належала гарній дівчині “із золотим вінком пшениці на голові й розплетеною косою”, у руках у неї був серп і невеликий сніп жита чи пшениці, перев'язаний зеленою берізкою [26, с.271]. Таким чином, Т.Шевченко відзначив ідентичність обжинкового свята зі святом греків і римлян на честь богині врожаю та плодючості Церери (по-грецьки Деметри).

Під час цієї процесії співають обжинкових пісень і виконують певні обряди, які за своїм характером мають весільні мотиви. Між весільним короваєм та обжинковим вінком простежуються тісні аналогії. Це безпосередньо спостерігається в обжинковому обряді, коли після закінчення жнив, сплівши обжинковий вінок, клали дівчині на голову й бажали, щоб швидше стала під шлюбний вінець.

По сусідству з Бойківщиною й Покуттям, на Гуцульщині, обжинкові звичаї майже не зафіксовані [13, с. 301]. Такі полісько-карпатські паралелі з аграрними мотивами характерні не тільки для літнього циклу, але й для весняних і зимових звичаїв та обрядів.

Закінчувалися жнива селянським обрядовим святом – “обжинками”, яке відзначалося напередодні християнського свята Преображення Господнього, або Спаса, (19 серпня). Як зазначає Я.Рудницький, деякі бойківські звичаї й обряди, пов'язані з польовими роботами, є дуже давні, наприклад, перший зжатиї сніп господиня несла в хату, щоб “хто не вкрав цілого збору”. А коли господар звозив із поля снопи, то перед “боїщем” (током, молотьбою) клав поперед коні замкнуту колодку, як вважали бойки, щоб “замкнути зуби всім мишам” і щоб не знищили зерна [20, с.210]. Подекуди колоски зі “Спасової бороди” чи віночки з жита або вівса святили в церкві на Маковея (14 серпня). Коли йшли сіяти перший раз озимину, то розкидали ці колоски по полю, щоб град не вибив посівів. Домішували свячене зерно до посівного, щоб був добрий урожай.

Літо в бойківському календарі обмежувалося святом Іллі (2 серпня), адже до цього дня треба було впоратися із заготівлею сіна, оскільки народне прислів'я відзначало: “До Ілля сіно і під корчем сохне, а по Іллю і на корчі не хоче” або “На Ілля до полудня літо, а по полудню вже осінь” [21, с.104]. Звідси найбільшою мірою аграрно-магічна функція проявляється в літніх святах жнив – обжинках і дожинках, які безпосередньо базувалися на вірі в те, що польові божества живуть в останньому снопі, тому звідси й священне до нього ставлення.

Отже, досліджуючи аграрні мотиви весняно-літньої календарної обрядовості бойків, можна виділити такі його складові або одночасно традиційні обрядові дійства: посів врожаю, з яким пов'язані обряди “першої борозни” чи “заорювання”, “засівки”; збереження врожаю у вигляді забобонно-магічної форми – супроводжувалося

ритуальними діями (дзвонили в церковні дзвони на Великдень, використовували писанки й шкаралупи свячених яєць, обходили поля із церковною процесією та ін.); збір урожаю – косовиця, “гребовиця”, обряд “зажинок”, обряд “Спасової бороди”, обряд “обжинок”. Така взаємопов’язаність народного, аграрного та церковного календарів свідчить про те, що етнографія народу багатоаспектна.

1. Науковий етнографічний архів Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, ф. 1, оп. 6, спр. 1. – 10 арк.
2. Науковий етнографічний архів Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, ф. 1, оп. 6, спр. 2. – 15 арк.
3. Білецький Л. Історія української літератури : у 3 т. Народна поезія / Л. Білецький. – Авгсбург, 1947. – Т. 1. – 328 с.
4. Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження [за ред. Ю. Г. Гошко]. – К. : Наукова думка, 1983. – 303 с.
5. Василечко Л. Шуткова неділя / Л. Василечко. – Брошнів, 1994. – 57 с.
6. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – 2-ге вид. – К. : Либідь, 2005. – 664 с.
7. Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат : у 4 т. [за ред. С. Павлюка]. – Львів, 2006. – Т. 2. – 812 с.
8. Зубрицький М. Народний календар, народні звичаї і повірки, прив’язані до днів у тижні і до рокових свят / М. Зубрицький // Записки у Мшанці Староміського повіту і по сусідніх селах : матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1900. – Т. 3. – С. 34–50.
9. о. Іжик С. Сміх крізь сльози / о. С. Іжик // Літопис Бойківщини. – 1973. – Ч. 1 (17/28). – С. 29–31.
10. Колесса Ф. Людові вірування в с. Ходовичах Стрийського повіту / Ф. Колесса // Етнографічний збірник. – Львів, 1898. – № 5. – С. 43–48.
11. Кирчів Р. Ф. Народні вірування і знання / Р. Ф. Кирчів // Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження. – К., 1983. – С. 32–36.
12. Кутельмах А. М. Аграрні мотиви в календарній обрядовості поліщуків / А. М. Кутельмах // Полісся України. – Львів, 1999. – Вип. 2 : Овруччина 1995. – С. 207–211.
13. Кутельмах К. М. Календарна обрядовість / А. М. Кутельмах // Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. – К., 1987. – С. 286–302.
14. Кутельмах К. М. Мандрівка вглиб віків (Прадавні елементи в зимовій обрядовості) / А. М. Кутельмах // Старосамбірщина. Альманах. – Львів, 2001. – Вип. 1. – С. 85–89.
15. Куть Ю. З. Хліборобська обрядова поезія слов’ян / Ю. З. Куть. – К. : Наукова думка, 1973. – 211 с.
16. Міщенко М. Народний календар / М. Міщенко. – К., 1995. – 126 с.
17. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу / Митрополит Іларіон. – К. : Обереги, 1992. – 424 с.
18. Охримович С. Петрикування в селі Корчин Сколівського повіту / С. Охримович // Матеріали до українсько-руської етнології й антропології. – Львів, 1929. – Т. 21–22. – С. 299–300.
19. Павлюк С. П. Народна агротехніка українців Карпат другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / С. П. Павлюк. – К. : Наукова думка, 1986. – 170 с.
20. Рудницький Я. Із нових дослідів над нашими бойками / Я. Рудницький // Життя і знання. – 1935. – № 2. – С. 209–210.
21. Скуратівський В. Український народний календар / В. Скуратівський. – К. : Техніка, 2003. – 384 с.
22. Соколова В. К. Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белорусов / В. К. Соколова. – М., 1979. – 324 с.
23. Українська етнологія : навчальний посібник / за ред. В. Борисенко. – К., Либідь, 2007. – 400 с.
24. Українське народознавство : навчальний посібник / за ред. С. П. Павлюк. – К., 2004. – 570 с.
25. Франко О. Карпатські бойки і їх родинне життя / О. Франко // Перший вінок. Жіночий альманах. – Львів, 1887. – С. 217–230.
26. Шевченко Т. Наймичка / Т. Шевченко // Кобзар. – К. : Дніпро, 1985. – С. 270–283.
27. Schnaider J. Z zycia gorali nadlomnickich / J. Schnaider // Lud. – Lwow, 1912. – № XVIII. – С. 210–226.

On the materials of the fatherland and foreign monographic literature and some sources of the final XIX – beginning XX century same aspects the ceremonies of boyks was reviewed, which are directly connected with agrarian relationship in spring-summery calendar period. This material is devoted to the analysis and systematization of ceremony-customary movements in calendar formalism of boyks. On the basis of component analysis the main agrarian motives.

Key words: *ceremony-customary movements, stubble ceremonies, grain-grower ceremonies, agrarian motives.*